

DR. KALIOPI NASKA (TIRANË)

ÇËSHTJA E KOSOVËS NË PARLAMENTIN SHQIPTAR TË VITIT 1921

Qeveria shqiptare bëri, më 1921, përpjekje për të normalizuar marrëdhëniet me shtetet fqinje. Për të vendosur marrëdhënie me shtetin jugosllav, ajo dërgoi një delegacion që do t'i propozonte qeverisë jugosllave përfundimin e një marrëveshjeje. Kjo marrëveshje parashikonte njohjen nga Beogradi të kufijve të vitit 1913 dhe tërheqjen e trupave jugosllave nga tokat shqiptare të pushtuara, si dhe një sërë çështjesh të tjera. Qeveria jugosllave jo vetëm që nuk i pranoi, por vazhdoi veprimtarinë armiqësore ndaj shtetit shqiptar duke aktivizuar edhe agjentët e saj në Shqipëri, siç ishte kapedani i Mirditës Markagjoni. Ky, në muajin qershor të vitit 1921 u përpoq të vinte në zbatim planet e Beogradit duke iu kundërvënë qeverisë shqiptare. Në këto kushte të vështira qeverisë iu desh të merrte masa për të likuiduar ndërhyrjen e re jugosllave si dhe orvatjet antikombëtare të Markagjonit. Përgatitja e kësaj ndërhyrjeje të armatosur në Shqipëri u shoqërua me një fushatë persekutimesh kundër shqiptarëve të Kosovës, të cilët qeveria serbe synonte t'i shfaroste dhe t'i dëbonte nga trojet e tyre autoktone dhe, duke i kolonizuar këto krahina me serbë, të realizonte sllavizimin e tyre. Kjo fushatë solli pasoja të rënda për popullsinë e këtyre trevave shqiptare, të cilat u trajtuan çnjerëzisht. Lajmet mbi politikën shfarosëse të qeveritarëve serbë në Kosovë prekën thellë ndjenjat e popullit shqiptar dhe shkaktuan një shpërthim të fuqishëm zemërimi. Në mbështetje të vëllezërve të tyre u ngritën dhe protestuan njëzëri edhe deputetët në Parlamentin Shqiptar që në atë kohë quhej Këshilli Kombëtar.

Në mbledhjen e 23-të të tij, më 18 qershor 1921, deputeti i Durrësit, Haxhi Jusuf Banka, foli për mizoritë që po i bëheshin popullit shqiptar të Kosovës. Ai u propozoi deputetëve të Këshillit Kombëtar që me anën e një telegrami t'u tërhiqej vëmendja Fuqive të Mëdha dhe në emër të njerëzisë të kërkohej dhënia fund një orë e më parë e këtyre dhunimeve dhe, nga ana tjetër, të pyetej qeveria rreth masave që ajo kishte marrë për këtë çështje të rëndësishme¹. Në mbështetje të këtij propozimi u ngritën deputetët Luigj Gurakuqi e Mustafa Kruja dhe të gjithë deputetët e tjerë. Ata ranë dakort njëzëri që ky telegram t'i dërgohej gjithë botës së qytetëruar, sidomos Fuqive të Mëdha evropiane dhe Amerikës². Telegrami do t'i dërgohej gjithashtu Parlamentit Serbo-kroato-sllloven. Më 20 qershor Parlamenti miratoi tekstin e telegramit, në të cilin shkruhej: "Këshilli Kombëtar i Shqipërisë tue patun shpresë të plotë në ndjesitë njerëzore të përfaqësuesve të ndershëm të popullit, merr lejen tue hjekë vëretjen mbi plojet mizore e mbi salvimet e dhunimet që tash tetë vjet po vijojnë me një ashpërim gjithnjë e më të madh kundra shqiptarëve të Kosovës dhe u lutet me bamun hapat e nevojshme pranë qeverisë së Beogradit për pushimin e këtyre mizorive që shndërrojnë qytetërimin e shek.XX"³.

Në kohën që Parlamenti Shqiptar priste që telegrami i tij të gjente miratimin e botës së qytetëruar dhe që ajo të merrte masat në ndihmë të popullit të masakruar, mbërriti përgjigjja nga Parlamenti Serbo-kroato-slllove, i cili e konsideroi telegramin

e Parlamentit Shqiptar si një ndërhyrje në punët e brendshme. Në të bëheshin edhe vlerësime të tjera të ulat binin ndesh me politikën që ai parlament ndiqte ndaj shqiptarëve të Kosovës dhe të shtetit shqiptar⁴.

Në mbledhjen XXXIII, më 16 korrik 1921, kryetari i Këshillit Kombëtar shtroi për diskutim përgjigjen e telegramit të Parlamentit Jugosllav, të përkthyer nga Luigj Gurakuqi dhe të parë me kujdes prej tij për shkak të disa pasaktësive që vinin nga shërbimi postar.

Deputetët, pasi u njohën me tekstin e telegramit dhe të indinjuar kërkuar menjëherë diskutimin e tij në Parlament, duke deklaruar njëzëri se telegrami i Këshillit Kombëtar, drejtuar Parlamentit Serbo-kroato-sllloven nuk kishte për qëllim ndërhyrjen në punët e brendshme të Jugosllavisë, por mbrojtjen e të drejtave njerëzore. Ata, si shqiptarë, e quanin të nevojshme t'i hiqnin vërejtjen këtij Parlamenti për masakrat e kryera ndaj shqiptarëve të Kosovës, ku pa asnjë mëshirë vriteshin gra e fëmijë. Anëtarët e Komitetit hodhën poshtë pretendimet e Kryetarit të Parlamentit Serbo-kroato-sllloven, që shkruante se: "Kosovarët po bëhen shkaktarë ngatërresash"⁵. Këshilli Kombëtar Shqiptar nuk mund të pajtohej me këtë përgjigje që ishte në linjën e politikës shoviniste të qeverisë së Pashiqit. Deputeti Hasan Prishtina theksoi para Parlamentit Shqiptar se mizoritë e bëra në Pejë nga një Komitet i krijuar me emrin "Černa Ruka" ("Dora e Zezë"), i forcuar prej qeverisë s'kishte tjetër qëllim veçse me vra e me pre shqiptarët. Ai tha se në një kohë fare të shkurtër ushtria serbe kishte bërë masakra të mëdha në Pejë, në bjeshkët e Junikut, në Jablanicë, ku kishte vrarë 61 veta dhe 2 muaj më pas 21 të tjerë. Krime u kryen edhe në katundet Ruvoshiq, Strelcë, Labush, Isniq e deri në Gjakovë. "Kosova, - deklaronte deputeti H. Prishtina, - ka marrë pamjen e një kasaphane dhe në vazhdoftë kështu s'do të ketë më shqiptarë në Kosovë"⁶.

Deputetët e quajtën të drejtë vendimin e Këshillit Kombëtar për t'u interesuar për fatin e shqiptarëve që gjendeshin jashtë kufijve të Shqipërisë. Ata e ndienin për detyrë të ngrinin zërin para botës për thirrjet e lëngimet e qindra vëllezërve shqiptarë, të cilët po shfaroseshin nga dora e despotizmës së tiranëve të tyre. "Zemrat tona të pikëlluara, - deklaronte deputeti R. Mitrovica, - nuk na lanë të mendojmë se po kalojmë ligjin... para vajtimeve të mëdha duhet të kryenim detyrën njerëzore"⁷. Dhe këtë e vërtetoi vetë përgjigjja e Parlamentit Serbo-kroato-sllloven, ku fjala e parë e tij qe se "banuesit e Kosovës janë shqiptarët"⁸. Kjo qe një arsye e fortë që për ligj nevojën e ndërhyrjes të Parlamentit Shqiptar. Në debatin që u zhvillua në Parlament deputeti Luigj Gurakuqi theksoi se nga Parlamenti Serbo-kroato-sllloven s'mund të priteshin fjalë butësie e ngushëllimi, pasi ai kishte marrë si barrë të shpërngulurit e shqiptarëve nga Kosova, dhe se shkaku i vërtetë i kësaj politike gjatë këtyre 8 vjetëve nuk qe gjë tjetër, veç faktit që këta quheshin fajtorë se qenë shqiptarë e duhej të mbeteshin shqiptarë⁹. Deputetët protestuan edhe për faktin se ushtritë jugosllave që kishin tre vjet që ndodheshin brenda kufijve të vendit tonë bënë vrasje e plaçkitje, ndërsa kryetari i Parlamentit Serbo-kroato-sllloven nuk i quante këto veprime ndërhyrje në punët e brendshme të Shtetit Shqiptar. Në të njëjtën

kohë Parlamentit Shqiptar i mohojë e drejta që të ngrinte zërin kundër masakrave sistematike që po vijonin ndaj vëllezërve kosovarë. Me të drejtë deputeti S. Vilmasi theksoi se këto veprime nuk ishin as burrëri, as trimëri për një qeveri që pretendonte se qe civile¹⁰.

Deputetët kërkuar me forcë nga qeveria dhe Këshilli Kombëtar që ta infor-

monin drejt opinionin evropian e botëror dhe të kërkonin që t'u jepej fund mizorive të ushtrisë serbe në Kosovë e brenda kufijve të Shtetit Shqiptar. Për ta bërë më bindës qëllimin e telegramit dhe për të hedhur poshtë akuzën e bërë ndaj tyre, ata sollën dhe argumente historike. Deputeti M.Kruja theksoi se përfundimi i Luftës Ballkanike dhe diplomacia evropiane me vendimin e saj në Konferencën e Ambasadorëve në Londër, më 1913, i ndau 2 milionë shqiptarët që jetonin në Ballkan; 900 000 i la në shtet më vete, ndërsa një milion e ca nën zgjedhën e huaj¹¹. Shqiptarët kishin arsye të forta të dëshpërueshshin nga ky copëtim i madh që iu bë vendit, sepse shumica e vëllezërve të tyre humbën jo vetëm të drejtat politike e kombëtare, por po humbnin edhe të drejtat njerëzore. Megjithëse u dërguan protesta të shumta dhe delegacione pranë Konferencës së Paqes ata nuk po mundnin të bindnin botën që t'i mbronte këto parime. Duke mbështetur deputetët e tjerë, M.Kruja theksoi se "është e drejta e popullit shqiptar që të ankohej për shqiptarët e Kosovës, që po pësonin gjithfarë të këqijash; kështu vepronin edhe Greqia e Bullgaria, të cilat protestonin kundër dhunimeve që u bënin turqit bashkëkombësve të tyre, prandaj qëndrimi i deputetëve shqiptarë s'kishte pse t'iu dukej jugosllavëve i ndryshëm". Për të provuar se shqiptarët nuk qenë nxitës të këtyre trazirave që ndodhën në Kosovë, u lexuan para Parlamentit letrat-e dërguara nga Gjakova, ku flitej për mizoritë e bëra. "Lypet me ditë në këtë mes se prej anës shqiptare nuk i është dhënë fare shkak qeverisë serbe me bë këto kobe"¹². Mbi drejtësinë e veprimeve të Parlamentit Shqiptar në mbrojtje të popullit shqiptar të Kosovës u shpreh edhe deputeti at Gjergj Fishta, i cili me fjalët e tij të ngrohta atdhetare bëri që tërë salla e Kuvendit ta uronte me duartrokitje të zgjatura. "Se të derdhet gjaku i shqiptarit, - nënvizoi ai, - kjo nuk është një gjë e re në jetë, historia e jonë me gjak është shkruar, Shqipëria e jonë me gjak është la... Kush ka le e është ritë me pushkë n'dorë ma t'shumtën e herës s'mund të presë të des me krye n'pupla". Duke dënuar veprimet mizore që kryheshin në Kosovë, ai deklaroi se Parlamenti Shqiptar jo vetëm që i ka të gjitha të drejtat, por ka edhe detyrë për t'iu ankuar Parlamentit të Beogradit.

Duke shpjeguar arsyet që i shtynë kosovarët të mos lënë vatanin e tyre, Fishta e vuri theksin në besimin që ata kishin te Konferenca e Paqes dhe te Shqipëria e lirë, e cila do të tregonte kujdesin e duhur. Fishta analizoi "se sado të mbahej fjala nga Pushtetet e mëdha (siç quante ai Fuqitë e Mëdha) atë s'mund ta dëftonte, por këmbëngulte se Shqipëria e lirë e ka detyrë t'përkujdeset për fatin e këtyre bijve të vet"¹³.

Deputetët diskutuan edhe për një çështje të cekur në përgjigjen e Parlamentit të Beogradit dërguar Këshillit Kombëtar, siç qe ajo e faljes së përgjithshme, të cilën ky Parlament e radhiste në masat që ishin në "dobi të nënshtetasve shqiptarë, duke i cilësuar si masa të jashtëzakonshme mëshire dhe butësie ndaj njerëzve të ngarkuar me faje kundër të drejtës së përgjithshme"¹⁴. Deputetët me fakte dhe me argumente treguan se qeveria serbe nuk e zbatoi këtë falje të shpallur për Kosovën, por e përdori vetëm si masë efikase në interes të saj për të ulur vrullin e çetave dhe të luftëtarëve kosovarë. Kjo u duk sidomos nga fundi i vitit 1920 dhe gjatë vitit 1921 kur lëvizja përjetoi një zbatim të madhe për shkak të aksioneve ushtarake të njëpasnjëshme të ushtrisë serbe¹⁵. Me të drejtë deputeti Hoxhë Kadria theksoi se "me pas bë këtë falje pikë për pikë ajo do të tregonte njerëzi"¹⁶. Se ç'qe kjo falje dhe si u zbatua deputeti R.Mitrovica ia tregoi qartë Këshillit Kombëtar Shqiptar. Ai theksoi se shpallja e faljes u bë më 9 shkurt deri në 10 mars 1921 dhe s'dha asnjë dobi, por shtrëngoi që të arratisurit e ikur për shkak të politikës barbare serbe të binin në dorë të qeverisë, e

cila filloi nga internimet e vrasjet. Me këto argumente që sollën, deputetët theksuan se ndërhyrja dhe shpallja e ligjit nuk vinte prej kosovarëve, por prej serbëve. Ata qenë të ndërgjegjshëm se këto masa që ndërmerre ushtria serbe në Kosovë dhe mizoritë që ajo kryente përbënin një rrezik të madh edhe për Shqipërinë¹⁷.

Këshilli Kombëtar u ndal dhe theksoi se nuk mund të flitej për një kushtetutë të përkryer serbe, siç quhej ajo nga Parlamenti Serbo-kroato-sllloven, kur nuk zbatohehin ligjet dhe nuk dëgjohej zëri i përfaqësuesve të ligjshëm të popullit shqiptar. Në rast se do t'i zbatonte ato, Parlamenti Serb kishte përse të lavdërohej, por faktet e sjella prej deputetëve treguan të kundërtën. Serbët bënë vetëm masakra ndaj popullit shqiptar të Kosovës. Veprimet që kryenin tregonin qartë qëllimin e tyre "të qiturit fare të popullsisë së Kosovës nga tokat e tyre për t'i thënë Evropës se kjo pjesë s'është Shqipëri, por Stara Sërbia. Por kjo s'mund të ndodhte, - theksoi H.Kadria, - kur 90% e banorëve qenë shqiptarë"¹⁸.

Nga problemet e rëndësishme që u trajtuan në gjirin e Këshillit Kombëtar që edhe ai i marrëdhënieve ndërmjet dy shteteve dhe rreziku që sillte politika serbe për shtetin shqiptar. Deputetët theksuan se nuk mund të flitej për "marrëdhënie të mira fqinjësore apo për lidhje jetike e trashëgimore"¹⁹, siç cilësoheshin këto nga Parlamenti Serbo-kroato-sllloven, sepse Serbia i trajtonte në mënyrë mizore nënshitetasit e saj shqiptarë. Deputetët theksuan se gjatë periudhës së Luftës së Parë Botërore e më vonë nuk kishte kush të ngrihej në mbrojtje të interesave të shqiptarëve të Kosovës, sepse shteti shqiptar ishte mjaft i dobësuar dhe s'kishte guxim t'iu drejtonte asnjë fjalë shteteve evropiane për këto vepra çnjerëzore. Mirëpo koha tani s'priste. Heshtja rreth këtyre ngjarjeve që po ndodhnin në Kosovë ishte me rrezik jo vetëm për të, por edhe për Shqipërinë, sepse mund të çonte në humbjen e të drejtave që kishte fituar vetë shteti shqiptar, i cili tashmë kishte zgjedhur një qeveri dhe një parlament. Prandaj deputeti

R.Mitrovica theksonte me forcë se "Kosova me malet e veta është e banuar prej kombit shqiptar dhe se të zotët e këtyre vendeve janë shqiptarë shekullorë. Prandaj qeveria jugosllave për fitimin e këtyre vendeve duhet t'u njohë të drejtat e nënshitetësve të saj, kosovarëve, dhe jo të marrë pishën e terrorizmit"²⁰.

Në debatin parlamentar, deputetët, krahas argumenteve në mbrojtje të popullit shqiptar të Kosovës dhe dënimit të mizorive serbe, shprehën edhe kritika për qeverinë shqiptare, e cila, megjithëse në kushte mjaft të vështira, duhej të intensifikonte përpjekjet e saj në arenën ndërkombëtare. Për këtë qëllim detyra të po: açme iu ngarkuan përfaqësuesit të saj në Lidhjen e Kombeve, i cili duhej të mbronte të drejtat e shqiptarëve që mbetën jashtë kufijve, por dhe të informonte rregullisht qeverinë e parlamentin. Krahas këtyre problemeve u shprehën edhe mendime konkrete për rrugët që duhet të ndiqte Parlamenti në mbrojtje të Kosovës.

Rreth këtij problemi u shfaqën mendime të ndryshme, që shkaktuan një diskutim të fortë në Këshillin Kombëtar. Këtij problemi iu kushtua një seancë parlamentare më 18 korrik 1921.

Në diskutimet që u bënë në seancën e 16 korrikut të vitit 1921, krahas evidencimit të masakrave serbe, një pjesë e deputetëve dolën me propozimin që të dërgohej një komision parlamentar në mbrojtje të shqiptarëve të Kosovës. I pari që e bëri këtë propozim qe Hasan Prishtina, i cili, duke pasur parasysh edhe përgjigjen e Këshillit Kombëtar, kërkoi që të dërgohej një komision parlamentar në Romë, në Paris, në

Londër dhe po të qe nevoja dhe në Uashington "për me u ankue verbalement"²¹. Propozimi i tij u mbështet më pas kryesisht nga deputetët e Drinit, si R.Mitrovica, L.Gurakuqi, M.Kruja, N.Mjeda, Gj.Fishta, R.Daci, H.Mushqeta, H.Kadri etj., shumica e të cilëve ishin përfaqësues të Partisë Përparimtare. Ata këmbëngulën në dërgimin e komisionit parlamentar dhe e shihnin atë si një veprim të shpejtë dhe me efekt, pasi heshtja dhe mosveprimi si Parlament mund të sillte dëme për vendin. Dërgimin e këtij komisioni ata e shihnin, si një veprim të Parlamentit dhe të pavarur nga masat që do të merrte qeveria. Ky komision do të vendoste lidhjet me parlamentet e Fuqive të Mëdha dhe, pa kërkuar rivendikimin e kufijve, do të lutej në emër të njerëzisë për ndalimin e këtyre gjakderdhjeve. Me këtë mënyrë të vepruari, theksonte L.Gurakuqi, "nuk besoj se qeveria jugosllave mund të gjejë shkak se i përziemi në punët e brendshme të saj".

Grupi i dytë i deputetëve, si A.Këlcyra, S.Vinjau, S.Koja, A.Koprencka, S.G.Koleka etj., shumica e të cilëve bente pjesë në partinë popullore, dolën me propozimin, që t'i tërhiqej vëmendja qeverisë që, sipas programit, të dërgonte përfaqësuesit e saj në mbështetje të ngjarjeve në Kosovë. Në diskutimet u theksua se dërgimi i një komisioni parlamentar në kushtet konkrete ishte i papërshtatshëm, pasi ai nuk do të kishte kohë për t'u afruar me qarqet diplomatike që mund të interesoheshin për shqiptarët. Ata mendonin se delegacioni që qe dërguar nga qeveria në Lidhjen e Kombeve të vepronte me qarqet diplomatike ku mund të interesoheshin dhe ku mund të kishte rezultat më të shpejtë.

Grupi i deputetëve të Drinit nuk u pajtua me qëndrimin e diskutantëve të grupit të dytë. Prandaj në diskutimet e tyre kritikuan mendimet e Spiro G.Kolekës e Ali Koprenckës, si edhe të Sejfi Vllamasit, i cili e quante të gabuar edhe telegramin që iu dërgua Parlamentit Serbo-kroato-sllaven, sepse "dukej sikur i thonë xhelatit mos ma pri kokën"²². Deputetët L.Gurakuqi, R.Mitrovica e M.Kruja theksuan se tashmë koha s'priste të pyetej qeveria, por duhej të ndërhyhej urgjentisht. Megjithatë kjo nuk do të thoshte që qeveria të mos vepronte. R.Mitrovica deklaronte se heshtja dhe mosveprimi do t'i sillnin dëm Shqipërisë; "nuk marr vesh, - theksonte ai, - pse një mbrojtje do të na prishë politikën tonë"²³. Këtë debat e nxiti edhe propozimi i deputetit M.Kruja, për ta vënë çështjen e Kosovës në urdhër të ditës. Propozimi u pranua dhe në seancën e 18 korrikut 1921 u lexua urdhri i ditës, ku ndërmjet të tjerash theksohej edhe një herë që të zgjidhej një komision parlamentar prej tre vetash për të shkuar pranë parlamenteve të kombeve kryesore "...me qëllim që të mundohen me i shty ata për me detyru qeveritë e tyre me mjetet që kanë në dorë, për krijimin e të drejtave njerëzore e kombëtare të vëllezërve tanë"²⁴. Nuk mund të lëmë pa përmendur dhe vendosmërinë e deputetit Avni Gjilani në dërgimin e këtij delegacioni. "Thonë se ndër ne ka një sëmundje sociale. Thonë se zemërohen të huajt dhe nuk lipset të flasim. Italia kërkon Vlorën, Greqia-Gjirokastrën, Serbia, veç masakrave që po i bën tej 1913, ka zënë dhe vende tej kufirit dhe është tue na turbullue gjendjen e mbrendshme. Përpara gjithë këtyre u dashka të pushojmë nga frika se mos zemërohen të huajt"²⁵.

Gjatë debatit të zhvilluar rreth këtij problemi, nuk munguan as diskutimet me ngjyrimet politike dhe as pohimet pa përgjegjësi. Kështu, Stavro Vinjau theksoi se në rast se do të dërgohej një delegacion, ky duhej t'i drejtohej ndjesive njerëzore të socialistëve të gjithë botës. Në mënyrë të veçantë, objekt i kritikës u bë mendimi i tij se: "Ne nuk kërkojmë nga Serbia Kosovën, atë dhe shqiptarët e saj ja kemi falur, t'ju

shohë hajrin. Vetëm kërkojmë t'i respektojnë si njerëz e jo t'i therin si bera"²⁶. Në të vërtetë copëtimi i trojeve shqiptare në Konferencën e Amasadorëve të vitit 1913, u përjetua si një tragjedi kombëtare. Për këtë cungim Ismail Qemali, kryetari i parë i qeverisë së Shtetit Shqiptar, qe shprehur se Shteti Shqiptar nuk mund të kishte kup-tim pa Kosovën dhe shpresonte të mos i humbiste shpresat në të ardhmen.

Me gjithë diskutimet e shumta që u bënë sidomos nga deputetët e Drinit dhe me këmbënguljen e tyre, u pa qartë se ky komision nuk do të dërgohej. Në seancën parlamentare u insistua që të dëgjohej edhe mendimi i qeverisë, përfaqësuesi i së cilës, më 20 korrik 1921, parashtoi se: "Qeveria nuk mund të japë asnjë mendim përmbi çështjen e dërgatës që mendohet të çojë parlamenti, por theksoi se për çfarë nevojë që të ketë, përfaqësuesi zyrtar i saj do të bëjë detyrën"²⁷.

L. Gurakuqi nuk la pa theksuar, se ky vendim i saj i përkiste kryesisht shqiptarëve që qenë brenda kufirit të vitit 1913 dhe jo atyre që ndodheshin jashtë. Ndërsa deputeti H. Prishtina theksoi se ky qëndrim i qeverisë nuk të linte të kuptoje, se ishte kundër dërgimit të këtij komisioni.

Pas shumë debateve deputetët vendosën ta kalonin propozimin në votim të fshehtë. Komisioni, i përbërë nga Agothokli Zhitomi dhe Gani Strazimiri dha përfundimin e tij: 37 vota kundër, 27 pro dhe dy fletë të bardha²⁸. Si përfundim delegacioni nuk u dërgua. Ky përfundim u prit me dhimbje nga një pjesë e mirë e deputetëve. Megjithatë nuk u arrit rezultati i kërkuar, qeveria e mbajti parasysht qëndrimin e Këshillit Kombëtar rreth këtij problemi. Ajo ia transmetoi problemet e ngritura delegacionit të saj në Lidhjen e Kombeve, të përfaqësuar nga Fan S. Noli, i cili për tre muaj rresht kërkoi me forcë në Lidhjen e Kombeve që ajo të insistonte për largimin e forcave jugosllave nga territori i Shqipërisë, të përcaktuar në vitin 1913, dhe të ripohuar në vendimin e Konferencës së Ambasadorëve, në nëntor të vitit 1921. Delegacioni qeveritar kritikoi gjithashtu politikën mizore serbe ndaj popullit të Kosovës dhe kërkoi prej Lidhjes të ndërhyhej për respektimin e të drejtave të minoriteteve.

1 *Arkivi Qendror i Shtetit i Republikës së Shqipërisë* (më tej: *AQSH*), Fondi 246, dos.43, fl.6, viti 1921; Bisedime të Këshillit Kombëtar (më tej: *BKK*). Legjislatura I, mbledhja 23, (më tej: mb.), 15 qershor 1921, f.78.

2 *Po aty*, *BKK*.

3 *BKK*, mb.24, 20 qershor 1921, f.90; *AQSH*, Fondi 246, dos.43, fl.8.

4 *AQSH*, Fondi 246, dos.43, fl.20-21.

5 *Po aty*.

6 *BKK*, mb.33, 16 korrik 1921, f.156.

7 *Po aty*, f.162.

8 *AQSH*, Fondi 246, dos.43, f.20-21.

9 *BKK*, mb.34, f.166.

10 *Po aty*, f.167.

11 *Po aty*, f.168.

12 *Po aty*, f.169.

13 *Po aty*, f.171.

14 *AQSH*, Fondi 246, dos.43, fl.20-21.

15 L. Rushiti, *Lëvizja Kaçake në Kosovë*, Prishtinë, 1981.

16 BKK, mb.33, f.159, 16 korrik 1921.

17 Po aty, mb.34, f.165.

18 Po aty, mb.33, f.160.

19 AQSH, Fondi 246, dos.43, f.20-21.

20 BKK, mb.34, 18 korrik 1921, f.163.

21 Po aty, mb.33, 16 korrik 1921, f.159.

22 Po aty, f.179.

23 Po aty, f.183.

24 AQSH, Fondi 246, dos.43, f.18-19.

25 BKK, mb.34, 18 korrik 1921, f.180.

26 Po aty, mb.33, 16 korrik 1921, f.167.

27 Po aty, f.191.

28 Po aty, f.192.

Serbia dhe nga Mali i Zi, që e ka zanafillë në fillimet e shekullit të 19-të, krahës forcimit dhe zgjerimit të këto shtete, sipas vendimeve të padrejta të Konferencës së Berlinit 1878, aneksuan një territor të gjërë të trungut shqiptar. Kështu, Serbia arriti ta përmbushte plotësisht në trevat shqiptare të sanxhakut të Nishit, ndërsa Mali i Zi në trevën e Shkupës pjesërisht në trevën e Tivarit e të Podgoricës dhe shumë më pak në atë të Ulqinit.

Politikën e pastrimit etnik dhe të kolonizimit të trevave shqiptare Mbretëria Serbe dhe ajo Malazeze e vazhduan edhe pas pushtimit të vilajetit të Kosovës dhe të viseve të tjera shqiptare. Dihet se me vendimet e Konferencës së Ambasadorëve të Londrës në vitet 1912-1913 këto vise mbetën padrejtësisht jashtë kufijve të shtetit shqiptar. Ato lu nënshtuan pastrimit etnik dhe kolonizimit. Për këto qëllime qarqet politike serbe-malazeze shfrytëzuan përvojën e mëparshme, ushtruan terror e dhunë të pashembullt. Njësitë e pastrisë, të policisë dhe "Narodna Odbrana" bënin gara kush do të likuidonte më shumë shqiptarë, kush do të trënte më shumë të tjerë, do të plackiste ose t'i kthente ata për dhunë në fenë ortodokse sllave. Dhuna e terrori u kthyer në metoda të preferuara për të frikësuar dhe detyruar shqiptarët të shpërnguleshin ose të zhvendoseshin në vende të tjera. Të gjitha këto veprime barbare do të përfundonin me pas me miratimin e legjislacionit të rroskëmt, i cili, siç theksonte "Radničke Novine", i hapte rrugën legjalisht terrorit dhe shpërngulimit të fshatrave të tjerë.

Kolonizimi i këtyre viseve, që zë fill prej ditëve të para të pushtimit nga ushtritë serbe e malazeze, në terror të vitit 1912 u sanksionua me dekrete ligje të veçanta, që dolën në të dy mbretëritë në fillim të vitit 1914. Me këto përligjeshta të gjuhë padrejtësie që u ishin bërë den atëherë shqiptarëve. Këto ligje u hartuan në një mënyrë të tillë që të arrishej efikasiteti sa më i madh në shpërngulimin e fshatrave shqiptare dhe që të favorizoheshin e të stimuloheshin kolonët sllavë për të jetuar në viset shqiptare.

Si rezultat i një politike të tillë, gjatë viteve 1912-1913 u vranë me mijëra shqiptarë dhe u shpërngulën nga vatrat e tyre mërgim-shorë përgjithmonë 60 000 të tjerë. Me gjithë shpërngulimin e popullsisë agrare shqiptare dhe shpërngjen e qindra familjeve të kolonëve, qarqet politike serbe-malazeze nuk arritën objektivat e cakutara ndërrimit e dukshëm të përzierjes etnike të popullsisë në dem të shumicës dërrmuese shqiptare. Ky qëllim nuk u arrit si për shkak të rezistencës së armatosur të popullit shqiptar, ashtu edhe për shkak të kohës së shkurtër të sundimit të këtyre regjimeve, e veçanërisht të shpërngulimit të Luftës së Parë Botërore, kur shumica e kolonëve u kthyer në vatrat e tyre.

shpallim. Komiteti i Këshillit Kombëtar të Shqipërisë (në tëj: AQSH). Fondi 246, dos. 43, f. 20-21, 1921. Bisedime të Këshillit Kombëtar (në tëj: BKK). Legjislacioni i Shqipërisë, 1921, 15 qershor 1921, f. 78.

1. *Pravda*, 1920.
2. BKK, mb. 24, 30 qershor 1921, f. 90. AQSH, Fondi 246, dos. 43, f. 8.
3. AQSH, Fondi 246, dos. 43, f. 20-21.
4. *Pravda*.
5. BKK, mb. 33, 16 korrik 1921, f. 156.
6. *Pravda*, 1921.
7. AQSH, Fondi 246, dos. 43, f. 20-21.
8. BKK, mb. 34, f. 166.
9. *Pravda*, f. 167.
10. *Pravda*, f. 168.
11. *Pravda*, f. 169.
12. *Pravda*, f. 170.
13. *Pravda*, f. 171.

14. AQSH, Fondi 246, dos. 43, f. 20-21.

Fas shpesh ndahet depozita vendosën të kalonin propozimin në votim të fshehtë. Komisioni i përbërë nga Agimëk Zhitoni dhe Gani Strazimir dha përfundimin e tij: 37 vota kundër, 27 për dhe dy fletë të bardha¹. Si përfundim delegacioni nuk u dërgua. Ky përfundim u prit me dhimbje nga një pjesë e mirë e deputetëve. Megjithatë nuk u ngrit asnjëherë kërkesë, qeveria e mbajti parasysh qëndrimin e Këshillit Kombëtar rreth kësaj problemi. Ajo ia transmetoi problemin e ngjarjes delegacionit të saj në Lidhjen e Kombeve, të përfaqësuar nga Fan S. Noli, i cili në të njëjtën mënyrë kërkonte me forat e Lidhjes e Kombeve që ajo të insistonte për hapjen e forcave jugosllave nga territori i Shqipërisë, të përcaktuar në vitin 1913, dhe të ripohuar në vendimin e Konferencës së Ambasadorëve, në nëntor të vitit 1921. Delegacioni qeveritar kritikoi qëndrimin politikën anizore serbe ndaj popullit të Kosovës dhe kërkonte prej Lidhjes të ndërhyhej për respektimin e të drejtave të minoritetit.

1. *Pravda*, 1920.
2. BKK, mb. 24, 30 qershor 1921, f. 90. AQSH, Fondi 246, dos. 43, f. 8.
3. AQSH, Fondi 246, dos. 43, f. 20-21.
4. *Pravda*.
5. BKK, mb. 33, 16 korrik 1921, f. 156.
6. *Pravda*, 1921.
7. AQSH, Fondi 246, dos. 43, f. 20-21.
8. BKK, mb. 34, f. 166.
9. *Pravda*, f. 167.
10. *Pravda*, f. 168.
11. *Pravda*, f. 169.
12. *Pravda*, f. 170.
13. *Pravda*, f. 171.

14. AQSH, Fondi 246, dos. 43, f. 20-21.